

امر به معروف و نهی از منکر، مراتب و شیوه های آن

مهر 23، 1394

با توجه به فلسفه خلقت انسان که طبق بیان قرآن کریم عبودیت و ✘ بندگی است و از طرفی وجه تمایز انسان با سایر موجودات به ناطق و عاقل بودن انسان و حرکت او به سوی کمال می باشد، اهمیت و جایگاه این دو فریضه الهی، یعنی امر به معروف و نهی از منکر بیشتر تبیین و روشن می گردد. از آنجایی که انسان غافل است و به دلیل عارض شدن نسیان بسیاری از مواردی که مفید برای اوست فراموش می کند بنابراین امر به معروف و نهی از منکر جزء ضروریاتی است که در جهت نیل به کمال برای هر انسانی ضرورت پیدا می کند. به این جهت است که حضرت امام محمد باقر(ع) می فرماید: «ان الامر بالمعروف و النهی عن المنکر فریضه عظیمه بها تقام الفرائض...» (1) یعنی امر به معروف و نهی از منکر واجب عظیم و بزرگی است که پابرجایی سایر واجبات به آن بستگی دارد. از تعبیر «بها تقام الفرائض» چنین استفاده می شود که امر به معروف و نهی از منکر از لوازم حکومت اسلامی به شمار می رود.

الف- امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کریم

به طور کلی می توان گفت که ریشه و کلیات احکام شرعی را باید در قرآن کریم و شرح و تفصیل و شاخه های آن را در سنت جست. قرآن کریم در آیه های فراوانی به فریضه امر به معروف و نهی از منکر اشاره کرده است که در این جا به برخی از این آیات می پردازیم:

1. «یؤمنون بالله و الیوم الآخر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و یسارعون فی الخیرات و اولئک من الصالحین» (2)

به خدا و روز واپسین ایمان می آورند؛ امر به معروف و نهی از منکر می کنند؛ و در انجام کارهای نیک، پیشی می گیرند؛ و آنها از صالحانند. (3)

2. «ولتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و اولئک هم المفلحون» (4)

باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از

منکر کنند. و آنها همان رستگارانند. (5)

3. "کنتم خیر امه اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکر و تؤمنون بالله". (6)

شما بهترین امتی بودید که به سود انسانها آفریده شده اند؛ چه اینکه امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان دارید. (7)

4. "ان الله یامر بالعدل و الاحسان و ایتاء ذی القربی و ینهی عن الفحشاء و المنکر..." (8)

خداوند به عدل و احسان و بخشش به نزدیکان فرمان می‌دهد؛ و از فحشا و منکر و ستم، نهی می‌کند... (9)

از مجموع آیات فوق چنین بر می‌آید که امر به معروف و نهی از منکر دارای اهمیت بسیار زیادی از منظر قرآن کریم می‌باشد و همه آحاد جامعه اعم از دولتمردان و عموم مردم را شامل می‌شود و به طور کلی از آیات فوق نکات زیر را می‌توان استنتاج نمود:

1- وجوب امر به معروف و نهی از منکر از بدیهیات است و کسی از مسلمانان در آن شك نکرده است.

2- وجوب این دو فریضه در همه ادیان الهی بوده و امتهای گذشته نیز بدان مکلف بوده اند.

3- امر به معروف و نهی از منکر از شئون پیامبری است.

4- ترك امر به معروف و نهی از منکر علت نابودی جوامع گذشته بوده است.

5- امر به معروف و نهی از منکر از حقوق متقابل مسلمانان است و افراد جامعه اسلامی در برابر آن مسئولند.

6- زنان نیز مکلف به امر به معروف و نهی از منکر هستند.

7- امر به معروف و نهی از منکر نیازمند کسب قدرت است.

ب- سیر امر به معروف و نهی از منکر از منظر قرآن

به طور کلی اگر آیات قرآن را در مورد امر به معروف و نهی از منکر

بررسی کنیم، می بینیم که از ذات پاک خداوند صادر شده و پیامبران، حاکمان صالح، مجموعه امت و فرد فرد جامعه موظف به اجرای آن هستند. برای شناخت این مراتب، رتبه بندی زیر قابل توجه است:

1- ذات پاک خداوند متعال: "ان الله يامر بالعدل و الاحسان و ينهي عن الفحشاء و المنكر و البغي...". (10) در اینجا به خاطر اهمیت این دو فریضه ذات خداوند متعال به عنوان آمر به معروف و ناهی از منکر می باشد.

2- پیامبر اکرم(ص) " ... يامرهم بالمعروف و ينهاهم عن المنكر...". (11) در این مرتبه خاتم پیامبران حضرت محمد(ص) به این عنوان انتصاب داده شده است.

3- حاکمان صالح(امامان): "الذين ان مكناهم في الارض اقاموا الصلوه و آتوا الزكوه و امروا بالمعروف و ينهوا عن المنكر...". (12) در مرتبه سوم کسانی که قدرت و مکتب در روی زمین به آنان داده شده است موظف به برپاداشتن نماز، پرداختن زکات و امر به معروف و نهي از منکر شده اند.

4- هیئت های امر به معروف و نهي از منکر: "و لتكن منكم امه يدعون الي الخير و يامرون بالمعروف و ينهون عن المنكر...". (13) در مرتبه چهارم گروههایی از مردم که این شایستگی را پیدا می کنند که دیگران را دعوت به خیر و صلاح می کنند و امر به معروف و نهي از منکر می کنند.

5- مجموعه امت: "کنتم خیر امه اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنكر و تؤمنون بالله...". (14) در مرتبه پنجم نیز همه مردم موظف به انجام این فریضه الهی شده اند، براین اساس تمام آحاد افراد مؤمن و متدین مأمور به انجام این دو فریضه الهی هستند.

ج- امر به معروف و نهي از منکر از نگاه معصومین(ع)

اگر بررسی عمیق در مضامین آیات و روایات اسلامی و معارف دینی داشته باشیم کاملاً مبرهن است که بیانات معصومین(ع) ترجمان قرآن کریم و تفسیر آن است و هر دو از يك منبع سیراب میشوند. در این زمینه این دو فریضه الهی را از منظر روایات معصومین(ع) مورد بررسی قرار داده و به بعضی از آنها اشاره می کنیم:

1- قال رسول الله (ص): "... اذا لم يامروا بالمعروف و لم ينهوا عن المنكر ... سلط الله عليهم شرارهم فيدعوا عند ذلك خيارهم فلا يستجاب لهم" (15)

پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: ... زمانی که امر به معروف و نهی از منکر نکردند... خداوند متعال، بدترین و شرورترین آنها را بر آنان مسلط می کند، پس در این هنگام دعا می کنند ولی دعای آنان مستجاب نمی شود.

2- قال رسول الله (ص): "الا اخبركم عن اقوام ليسوا بانبياء و لا شهداء يغبطهم الناس يوم القيامة بمنازلهم من الله عز و جل، علي منابرهم من نور. قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: هم الذين يحبون عباد الله الي الله و يحبون الله الي عباده. قيل: هذا حبوا الله الي عباده فكيف يحبون عباد الله الي الله؟ قال: يامرونهم بما يحب الله و ينهونهم عما يكره الله فاذا اطاعوهم احبهم الله". (16)

پیامبر اکرم (ص) در رابطه با اهمیت امر به معروف و نهی از منکر فرمودند: آیا شما را از کسانی خبر دهم که نه انبیا و نه شهدا هستند ولی مردم (انبیا و شهدا) به مقام و مرتبت و جایگاه آنان در پیش خدا که بر منبرهایی از نور هستند غبطه می خورند؟ سؤال شد: ای رسول خدا (ص) آنان چه کسانی هستند؟ پیامبر (ص) فرمود: آنان کسانی هستند که بندگان خدا را محبوب خدا و خدا را محبوب بندگان می گردانند. سؤال شد: معنای محبوب گردانیدن خدا در پیش بندگان معلوم است اما چگونه بندگان خدا را محبوب خدا می گردانند؟ پیامبر (ص) در جواب فرمود: به چیزی که خداوند متعال دوست دارد دعوت می کنند و از چیزی که خداوند متعال بدش می آید نهی می کنند، پس هنگامی که بندگان خدا، او را اطاعت می کنند محبوب خدا می گردند و خداوند متعال آنان را دوست می دارد.

3- قال رسول الله (ص): "من امر بالمعروف و نهى عن المنكر فهو خليفه الله في ارضه و خليفه رسول الله و خليفه كتابه" (17)

رسول خدا (ص) فرمودند: کسی که امر به معروف و نهی از منکر کند، جانشین خدا، پیامبر خدا (ص) و کتاب خدا در روی زمین است.

4- قال امير المؤمنين علي(ع): "لا تتركوا الامر بالمعروف و النهي عن المنكر فيول عليكم شراركم". (18)

امیرالمؤمنین حضرت علی(ع) فرمودند: امر به معروف و نهی از منکر را رها نکنید در غیر این صورت بدترین شما بر شما حاکم می شوند.

5- قال الحسين(ع): " ... انما خرجت لطلب الاصلاح في امه جدي، ارید ان آمر بالمعروف و انهي عن المنکر...". (19)

امام حسین علیه السلام در نامه معروفش به برادرش محمد حنفیه در باره فلسفه قیامش در فرازی می فرماید: من برای اصلاح امت جدم رسول خدا(ص) قیام کردم، می خواهم امر به معروف و نهی از منکر نمایم...

البته در این باره روایات متعددی وجود دارد که در این مجال نمی گنجد.

د- شیوه های عملی امر به معروف و نهی از منکر

هدف عمده و اساسی در امر به معروف و نهی از منکر محقق شدن معروف و زدوده شدن منکر است. برای نیل به این هدف به نظر می رسد که باید به دنبال بهترین و مؤثرترین راهکارها و شیوه های عملی بوده باشیم که در این راستا موارد زیر پیشنهاد می گردد:

1- **شیوه عملی:** اولین و مؤثرترین شیوه در امر به معروف و نهی از منکر تبلیغ عملی است. یکی از مهمترین عوامل موفقیت پیامبر اکرم(ص) و ائمه(ع) در ترویج و گسترش مکتب، توجه به این شیوه بوده است. پیامبر اکرم(ص) در اغلب کارها از قبیل کندن خندق، ساختن مسجد و برنامه های فرهنگی و اجتماعی و ... قبل از اینکه دیگران را تشویق به این کار کند خود پیشقدم می شد، همچنانکه امامان معصوم(ع) به این طریق عمل می کردند.

2- **احترام به شخصیت افراد:** دومین اصلی که در تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در خور توجه است، احترام به شخصیت افراد می باشد. مرتکبان منکر تا وقتی که متجاهر به گناه نشده اند، و به طور آشکار خود را نیالوده اند محترمند و نباید به هتك حرمت آنها پرداخت.

3- **ارشاد تدریجی:** معمولاً ما انتظار داریم کسانی که در گرداب منکرات غوطه ور شده اند يك دفعه آنها را از گرداب در آوریم و يك مسلمان ایده آل بسازیم؛ در حالی که تربیت امری تدریجی است و فضایل و رذایل هیچ کدام يك مرتبه در جان انسانها به وجود نمی آیند. در حقیقت می توان گفت که از علل نزول تدریجی قرآن توجه به این نکته

مهم است، چرا که قرآن کتاب تربیتی است و برای هدایت انسان‌ها به سوی کمال مطلوب نازل شده است.

4- نرمخویی و محبت: از شیوه‌های مهم و مؤثر در امر به معروف و نهی از منکر، نرمخویی و محبت است؛ خصلتی که موفقیت پیامبر(ص) بنا به تصریح قرآن کریم مرهون آن بوده است.

5- تشویق به ارزش‌ها: یکی از امتیازات مکاتب الهی تشویق به خوبی‌ها و ارزش‌هاست. پیامبر مکرم اسلام(ص) از عامل تشویق در جهت پیشبرد اهداف استفاده‌های زیادی می‌کرد. برای کسانی که دو رکعت نماز برای خدا می‌خواندند جایزه تعیین می‌کرد. (20) پست‌های حساس سیاسی، فرهنگی و نظامی را به افراد لایقی می‌سپرد و به این ترتیب، امت را به نیکی و پاکی دعوت می‌فرمود. برای نمونه اسامه بن زید هجده ساله را به عنوان فرمانده لشکر منصوب فرمود و....

6- ایجاد فضای امر و نهی: شکی در این مسئله نیست که محیط هر چند نقش زیربنایی ندارد ولی در پرورش فضایل و رذایل نقش اساسی دارد. رسالت انبیا نیز مبتنی بر این اصل بود که محیط را به گونه‌ای آماده سازند تا خود مردم عدالت را برپا دارند: "لیقوم الناس بالقسط". (21) بنابراین پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید: "کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیته".

7- برخورد عملی با مرتکبان منکر: به طور کلی اگر در کنار شیوه‌های گذشته این شیوه را مد نظر نداشته باشیم بدون شك امر به معروف و نهی از منکر بی نتیجه خواهد ماند.

منبع: ido.ir